

ทหารของพระราชากับการสร้างสำนึกแห่งศรัทธาและภักดี

รูปที่ 1 ปกหนังสือ ทหารของพระราชากับการสร้างสำนึกแห่งศรัทธาและภักดี
หมายเหตุจาก. <https://lib.sac.or.th/Catalog/BibItem.aspx?BibID=b00099589>

หนังสือ ทหารของพระราชากับการสร้างสำนึกแห่งศรัทธาและภักดี พัฒนามาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเรื่อง The King's Soldiers: Building Royalism in the Thai Armed Forces, 1868-1957 ของอาจารย์ ดร.เทพ บุญตานนท์ อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล หนังสือเล่มนี้จะพาผู้อ่านย้อนกลับไปทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับกองทัพไทยเมื่อราวหนึ่งร้อยห้าสิบปีก่อน ผ่านการสำรวจพิธีกรรม

ทางทหาร และพระราชกรณียกิจทางการทหารของพระมหากษัตริย์ไทย หรือช่วงแห่งการปฏิรูปสยามให้เป็นกองทัพสมัยใหม่ที่สำคัญในการส่งเสริมพระราชอำนาจทางการทหาร และการเมืองของพระมหากษัตริย์ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของการกำเนิด “ทหารของพระราช” ที่ยังคงดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน

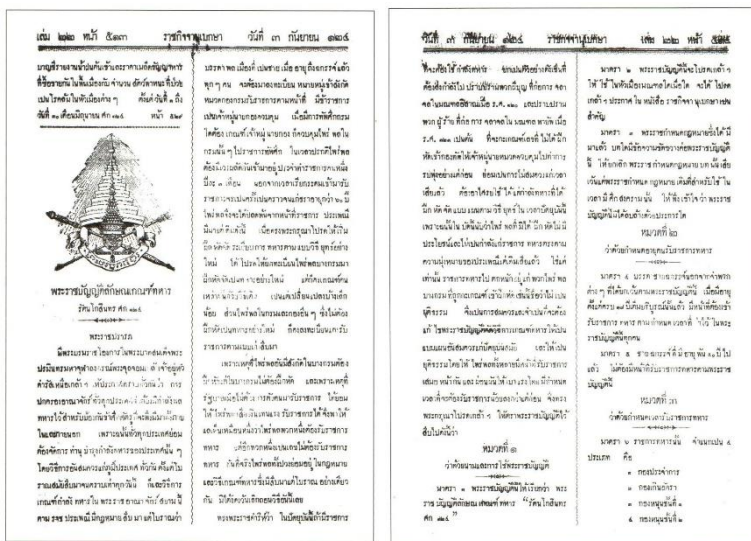
พิธีกรรม กับการสถาปนาอำนาจทางการทหาร

ผู้เขียนได้กล่าวว่า ในอดีตพระมหากษัตริย์กับกิจกรรมในกองทัพยังคงไม่เด่นชัดมากนักมีเพียงพิธีกรรมที่เป็นลักษณะของการแสดงออกทางการเมือง เช่น พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของขุนนางและเชื้อพระวงศ์ ส่วนบทบาทของกองทัพมีเพียงหน้าที่ในการดูแลเรื่องสงคราม ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ถือเป็นช่วงแห่งการปฏิรูปสยามให้เป็นกองทัพสมัยใหม่ โดยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริในการสนับสนุนให้พระราชโอรส และเชื้อพระวงศ์ไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศในสาขาต่าง ๆ เพื่อกลับมาพัฒนาประเทศไทย (หรือสยามในขณะนั้น) นอกจากนี้รัชกาลที่ 5 ยังได้ก่อตั้ง “มหาดเล็กไล่กา” หรือ “ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์” เพื่อให้เชื้อพระวงศ์และบุตรหลานของขุนนางได้รับการฝึกทหารแบบตะวันตก และยังทรงก่อตั้งโรงเรียนทหารขึ้นใน พ.ศ. 2424 ซึ่งภายหลังได้เปิดโอกาสให้ไพร่ที่ไม่มีสังกัดมูลนายเข้ามาเป็นทหารโดยได้รับค่าตอบแทน

นอกจากนี้ยังได้ก่อตั้งโรงเรียนนายร้อยขึ้นใน พ.ศ. 2430 เพื่อเป็นแหล่งผลิตกองกำลังทหารที่มีความรู้และความสามารถทางการทหารทัดเทียมตะวันตกนักเรียนนายร้อยทุกคนจะได้รับการอบรมสั่งสอนให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์จึงกล่าวได้ว่าในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในการก้าวเข้าสู่การเป็นกองทัพสมัยใหม่ พิธีกรรมทางทหารของประเทศไทยได้มีการรับเอาพิธีกรรมขนบธรรมเนียมทางทหารตลอดจนพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์แบบตะวันตกมาประยุกต์ใช้หลายพิธีกรรม เช่น พิธีสวนสนาม, พิธีในวันทหารผ่านศึก, พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา และพิธีทูลเกล้าฯ ถวายพระศทาจอมพลให้แก่พระมหากษัตริย์ พิธีกรรมเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ของการจัดที่แตกต่างกันแต่ความเอิกเกริกของพิธีกรรมนั้นแฝงไปด้วยการแสดงถึงความเข้มแข็งทางทหาร, ความยิ่งใหญ่, ความเคารพต่อพระมหากษัตริย์ และผู้เขียนได้นำเสนอสองประเด็นสำคัญที่เป็นจุดเปลี่ยนในการสร้างสำนึกของความจงรักภักดี ดังนี้

1. การยกเลิกระบบไพร่และทาส ที่แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อราษฎร เนื่องจากเหตุการณ์ในครั้งนี้ถือเป็นการปลดแอกความเหลื่อมล้ำของระบบชนชั้นระหว่างชนชั้นสูง และไพร่ทาส
2. การมีพระราชบัญญัติให้ชายไทยที่มีร่างกายแข็งแรงต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารประจำการในกองทัพ 2 ปี เพื่อเป็นเสริมสร้างพลังให้กับกองทัพในรับมือกับ

ภาวะสงคราม และผู้ที่เข้ารับการเกณฑ์ทหารจะได้รับการอบรมและถูกปลูกฝังให้ยึดมั่นในพระมหากษัตริย์

รูปที่ 2-3 ภาพบางส่วนจากพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารเมื่อ ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) หมายเหตุ. จาก หนังสือทหารของพระราชากับการสร้างสำนักแห่งศรัทธาและภักดี หน้า 45-46

รูปที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถือคทาจอมพลที่กองทัพบกได้สร้างทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อ พ.ศ. 2446 หมายเหตุ. จาก หนังสือทหารของพระราชากับการสร้างสำนักแห่งศรัทธาและภักดี หน้า 55

ผู้เขียนได้วิเคราะห์ไว้ว่าการยกเลิกระบบไพร่และทาสรวมถึงการมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารล้วนแสดงให้เห็นถึงการได้รับพระมหากษัตริย์คุณจากรัชกาลที่ 5 ที่นอกจากจะเป็นการทลายกำแพงของระบบชนชั้นในสังคมแล้วการปลูกปั้นกองทัพสมัยใหม่ยังถือเป็นกองสร้างกองทัพส่วนพระองค์เพื่อป้องกันไม่ให้ขุนนางหรือผู้ที่อยู่ฝั่งตรงข้ามกับรัชกาลที่ 5

มาช่วงชิงอำนาจไปทำให้ศูนย์รวมอำนาจทางการเมืองทั้งหมดอยู่ที่พระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว

การยืนยันสถานะของพระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญ

หลังจากที่รัชกาลที่ 5 ได้วางรากฐานให้สยามก้าวเข้าสู่กองทัพสมัยใหม่แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นทั้งผู้มีบุญบารมีและมีความสามารถในทางการเมืองทหาร พระมหากษัตริย์เริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองผ่านพระราชกรณียกิจต่าง ๆ นับแต่นั้นมา เช่น การทอดพระเนตร การซ้อมรบ, การให้พระบรมราโชวาทกับนักเรียนนายร้อย และการเข้าร่วมพิธีกรรมของกองทัพ ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของพระมหากษัตริย์มีส่วนในการส่งเสริมให้ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์เป็นที่เคารพรัก และสร้างความชอบธรรมต่อการครองราชบัลลังก์ของพระมหากษัตริย์เนื่องจากในอดีตไม่เคยมีการระบุสถานะของพระมหากษัตริย์ไว้ในกฎหมายอย่างชัดเจน พระราชกรณียกิจทางการเมืองที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นจึงมีความสำคัญในการส่งเสริมสถานะของพระมหากษัตริย์และถูกใช้เรื่อยมาจนกระทั่งบทบาทของพระมหากษัตริย์ได้ปรากฏในกฎหมายอย่างเป็นทางการในฐานะจอมทัพของชาติใน

รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 ระบุในหมวดที่ 1 ว่าด้วยพระมหากษัตริย์
ในมาตรา 5 ระบุไว้ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพสยาม”
(เทพ บุญตานนท์, 2565, น. 9)

จากรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้คำว่า “จอมทัพ” เพื่อยืนยันสถานะให้พระมหากษัตริย์อย่างถูกต้องตามกฎหมาย นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ยังมีพระบรมราโชวาทแก่นายทหารที่เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องแบบทหาร, ถวายยศจอมพล และยศจอมพลเรือแต่พระมหากษัตริย์เมื่อขึ้นครองราชสมบัติเพื่อเป็นการประกาศนโยบายในการปกครอง และให้ขวัญกำลังใจแก่กองทัพซึ่งปรากฏครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) และถือเป็นแนวปฏิบัติที่ถูกใช้เรื่อยมาจนถึงพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ยกเว้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (รัชกาลที่ 8) เนื่องจาก รัชกาลที่ 8 ในขณะนั้นยังทรงพระเยาว์และประทับอยู่ที่ประเทศสวีเดนเซอร์แลนด์ สยามในขณะนั้นถือได้ว่าเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมืองเมื่อพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและมี จอมพล ป.พิบูลสงคราม เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนซึ่ง จอมพล ป.พิบูลสงคราม มีนโยบายทางการเมืองที่ชัดเจนว่าต้องการลดทอนอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์โดยการยกเลิกพระราชพิธีต่าง ๆ

จึงทำให้ในสมัยรัชกาลที่ 8 ไม่มีการจัดพิธีบรมราชาภิเษก และพิธีถวายเครื่องยศจอมพล
แต่พระองค์

หนังสือเล่มนี้จึงเป็นการนำเสนอให้เห็นว่านอกจากรัฐธรรมนูญจะมีส่วนในการช่วยยืนยัน
สถานะของพระมหากษัตริย์ พิธีกรรมทางทหารและพระราชกรณียกิจทางทหารถือว่าเป็น
เครื่องมือสำคัญในการสร้างความชอบธรรมให้แก่พระกษัตริย์ตั้งแต่ในสมัยระบบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์สืบทอดมาจนถึงระบอบประชาธิปไตย และถูกผลิตขึ้นมาเรื่อย ๆ
จนกลายเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึง “สำนึกแห่งศรัทธาและภักดี” ผ่านสัมพันธ์ระหว่าง
พระมหากษัตริย์กับกองทัพไทยในอดีตที่ถูกฝังรากลึกมาจนถึงปัจจุบัน

หนังสือเรื่องนีรวมถึงหนังสือที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์รัฐชาติไทยพร้อมให้บริการที่ห้องสมุด
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) สำหรับผู้ที่สนใจสามารถติดต่อสอบถามได้ที่
ห้องสมุด หรือติดต่อเพื่อขอยืมหนังสือผ่านทาง Facebook Fanpage: ห้องสมุด
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร – SAC Library และ Line: @sac-library

ชื่อผู้เขียน

วิภาวดี โกะเค้า นักบริการสารสนเทศ
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

Bibliography

เทพ บุญตานนท์. (2565). *ทหารของพระราชากับการสร้างสำนึกแห่งศรัทธาและภักดี*. กรุงเทพฯ : มติชน.